

FOLKLORNA DEJAVNOST V MEŽIŠKI DOLINI

PETER ŠUMNIK



FOLKLORNA SKUPINA PREŽIHOV VORANC

Folklorna dejavnost v Mežiški dolini na Koroškem se je začela razvijati v prvih letih po drugi svetovni vojni. Njen razvoj je s svojim več kot sedemdesetletnim razvojem odločilno zaznamovala Folklorna skupina Prežihov Voranc. Pred leti je Lovro Kuhar zapisal: "Guštanjski fužinarji so že leta 1920 ustanovili svoje prosvetno društvo, svojo Svobodo". To je bilo pravzaprav kulturno društvo, ki si je pozneje nadelo ime po svojem dolgoletnem, aktivnem članu, tajniku in soustanovitelju, priznanem pisatelju Prežihovemu Vorancu.

Prva folklorna skupina v Mežiški dolini na Koroškem je bila ustanovljena na ravenski gimnaziji leta 1946. Kratek čas, in sicer eno leto, jo je vodila Olga Klun, leta 1947 pa je Mira Gačnik, tajnica takratnega Sindikalno kulturno-umetniškega društva Svoboda Guštanj, prepričala pletiljo Hedvika Jamšek, da je začela voditi folklorno skupino, ki se je takrat imenovala plesno-baletna. Hedvika Jamšek je svoje znanje izpopolnjevala tudi pri Sokolu in baletnem učitelju Maksu Kirbosu. Pri delu sta ji pomagala Marija Metelko in Franc Metelko, ki je bil glasbenik in je veliko let spremljal skupino na harmoniki. Pisal je tudi priredbe za pihalne godbe in poučeval mlade glasbenike.



Sliko je podaril MPZ SKUD-a France Prešeren iz Kranja folklorni skupini iz Guštanj (Raven na Koroškem) za spomin na skupno turnejo leta 1949 po Dalmaciji.

Septembra 1947 je imela skupina svoj prvi nastop na festivalu v Slovenj Gradcu, za katerega so si plesalci kostume morali izposoditi. Ta dogodek pomeni ustanovno dejanje

Folklorne skupine Prežihov Voranc z Raven na Koroškem, v kateri se je v času delovanja zamenjalo mnogo članov in katere program se je z leti razvijal in dobil podobo, kakršni smo priča danes. Na tem prvem nastopu je plesal tudi Štefan Robač, ki je danes, pri svojih 76 letih, še vedno aktiven član folklorne skupine.



Leta 1965 pred kulturnim domom na Ravnah (iz arhiva skupine).

Zagnani folklorniki so kmalu po ustanovitvi skupine začeli razmišljati, da bi se predstavili tudi na tekmovanju folklornih skupin, ki so potekala na Igu pri Ljubljani. Sprva program, ki so ga želeli predstaviti, ni bil ustrezno sestavljen, zaradi česar tovrstna prizadevanja niso obrodila sadov. Da bi pripravili kakovostnejši program, je Hedvika Jamšek pričela načrtno zbirati gradivo in študirati tedaj dostopno literaturo. Povezala se je z Glasbenonarodopisnim inštitutom v Ljubljani, navezala stike s Francetom Maroltom in hodila na teren ter tam dobivala podatke o plesnem in drugem, s plesom povezanem, izročilu. Program skupine se je zato spremenil, kar je botrovalo uspehom v naslednjih letih, ko je skupina do leta 1952 kar štirikrat zapored osvojila prvo mesto na republiškem tekmovanju v Ljubljani in Kranju, kjer je tekmovalo enajst skupin. Leta 1954 je imela skupina že mladinsko in člansko skupino. Poleg odrskih postavitev ljudskih plesov je izvajala še baletni program, s skupino pa so sodelovali tudi harmonikarji. Hedvika Jamšek je bila delu popolnoma predana z vsem srcem in je



Leta 1962 v doma narejenih kostumih pred kulturnim domom na Ravnah (iz arhiva skupine).

poleg oblikovanja plesnih postavitvev izdelovala tudi folklorne kostume in baletne obleke.

Deseto obletnico delovanja je skupina počastila s samostojnim celovečernim nastopom leta 1957 v kulturnem domu na Ravnah. V naslednjih letih so s samostojnimi nastopi gostovali po Mežiški, Dravski in Mislinjski dolini, ob dvajseti obletnici pa so bili za dejavno kulturno poslanstvo nagrajeni z gostovanjem v Brunnsumu na Nizozemskem.



Na Nizozemskem so se predstavili tudi s Koroško ohcetjo (fotografija je iz leta 1967) (iz arhiva skupine).

Po gostovanju na Nizozemskem je prišlo v vodenju folklorne skupine do sprememb. Prišli so mlajši plesalci in novi vodje (Nuša Ugovšek, Franjo Miklavc, Drago Mavrič, Peter Mihelač, Jožica in Karli Pušnik, Peter Šumnik), z njimi pa ponovno začetniške težave, ki pa so jih z vztrajnostjo in optimizmom reševali ter se kmalu znova prikupili občinstvu.



Leta 1974 še v starih kostumih (iz arhiva skupine).

Meseca maja leta 1976 je skupina ponovno pripravila samostojen celovečerni nastop, kjer se je prvič prikazala v novih kostumih, ki so prikazovali oblačenje kmečkega prebivalstva v Mežiški dolini ob delovnih dneh v drugi polovici 19. stoletja. Kot novost so predstavili steljerajo v pesmi in plesu.



Utrinek iz leta 1976 v novih delovnih kostumih (iz arhiva skupine).

Uspešnega nastopa pa ne bi bilo, če ne bi na pomoč prišla dr. Marija Makarovič in Mirko Ramovš, ki sta raziskala oblačilno in plesno kulturo na Strojni in Šentanelu. Skupina je dobila veliko novega gradiva, ki ga še danes prikazuje občinstvu doma in v tujini. Tudi Koroška ovset s camarjem in družičko, katere premiera je bila leta 1980, je bila plod teh raziskav.



Koroška ohcet leta 1988 ob 40. obletnici (iz arhiva skupine).

Dobrega dela pa ni brez dobrega izobraževanja. Člani folklorne skupine Prežihov Voranc so se zato leta 1980 začeli udeleževati republiških seminarjev za izprašane vodje



Sedanja folklorna skupina v obnovljenih delovnih kostumih (iz arhiva skupine).

folklornih skupin. Rezultati so bili vidni pri vodenju obstoječe skupine, kakor tudi pri ustanavljanju novih skupin v Mežiški dolini, tako otroških kot odraslih.

Ob praznovanju devetdesetega rojstnega dne Hedvike Jamšek, se je rodila ideja o ponovnem druženju starejših, imenovanih tudi veteranskih plesalcev, ki so bili nekdaj dejavni v Folklorni skupini Prežihov Voranc. Sprva so menili, da bi bilo najbolje, če bi se priključili kar domačemu Društvu upokojencev. Zaradi prostorskih težav, zaradi same registracije in tudi zaradi pomislekov samih plesalk in plesalcev, ki so plesali pri Prežihovcih, pa so prišli do spoznanja, da je najbolje, če postanejo del Kulturnega društva Prežihov Voranc.

Obenem so želeli ponovno spodbuditi aktivno delo mlajše skupine, ki bi jih nasledila, saj se vsi zavedajo, da ne bodo mogli večno nastopati. Tako se danes v obstoječo skupino veteranov vključujejo tudi mlajši plesalci. Trenutno je v skupini okoli 12 aktivnih parov, torej preveč za eno skupino in premalo za dve. Je pa to pravi primer sožitja generacij, kjer za plesno izročilo družno skrbijo folklorniki v starosti od 32 do 76 let.

Od leta 2001 deluje pri društvu tudi otroška folklorna skupina, ki vsako leto pripravlja nov program in katere člani vsako leto znova težko čakajo, da se bodo predstavili starejšim plesalcem na občnem zboru in širšemu občinstvu na drugih nastopih. Vodi jih Tatjana Šumnik.



Otroška folklorna skupina na nastopu v Vuzenici leta 2004 (iz arhiva skupine).



IN ZAKAJ FOLKLORNIKI PLEŠEJO?

Prvi vzrok je želja po druženju, saj komaj čakajo, da pride ponedeljek, ko gredo zopet na vaje.

Drugi vzrok je telesna aktivnost. Ples omogoča razgibavanje celega telesa in je tudi zaradi skrbi za zdravje priporočljiv.

Tretji vzrok je samopotrjevanje, kaj lahko človek pri teh letih še stori. Zato hočejo plesalci plesati tudi zahtevnejše plesse, da potem lahko rečejo: "Vidiš, da to še zmoremo tudi mi, čeprav smo stari".

Četrty vzrok predstavlja obujanje pozabljenih šeg in navad ob raznih dogodkih ter ohranjanje in prenašanje le teh na mlajše. Čeprav je to morda le postranski dejavnik, ga je vendarle potrebno omeniti, saj se vsaj nekateri člani zavedajo tovrstnega poslanstva folklorne dejavnosti.

Skupina se dobiva vsak ponedeljek v Kulturnem domu na Ravnah, na vaje pa člani hodijo redno, tako da je na odru največkrat kar 12 parov. Kot rečeno, plešejo predvsem zaradi užitka in manj zato, da bi dosegli povsem enotno izvedbo in "nastop brez napake". Starejši plesalci nekatere zahtevnejše plesse izvajajo poenostavljeno (tako npr. šoštarsko plešejo stoje namesto kleče).

Skupina ima letno okoli 25 nastopov. Največkrat pleše ob raznih prireditvah v domačem kraju, nekaj nastopov pa ima tudi drugje po Sloveniji in v bližnji Avstriji. Z instrumentalno zasedbo nima težav, želi pa si novih kostumov, ki bi ponazarjali način oblačenja na svatbah. Obstajajo sicer stare obleke, a skoraj niso uporabne, saj so za sedanje plesalce premajhne.

Skupina ima v programu pet odrskih postavitvev, ki trajajo od 7 do 13 minut, pleše pa izključno koroške plesse. Prva odrska postavitvev ima naslov Mi pa radi rajamo in vključuje plesse pastirica, rakova polka, ceperle, štajeriše s šaljivimi poskočnicami, lizi polko in žlajdro.

Druga odrska postavitvev ima naslov Šprancirbolcer s hotulsko polko. Tu so prikazani nekoliko novejši plessi, ki jih zaznamuje avtorski pristop Hedvike Jamšek.

Tretja odrska postavitvev, Ob godu, vključuje godovno pesem in plesse majpajriš, špegutanc, zibenšrit in kovtre. V četrti postavitvi Preja, se zvrste tramplan, mazurka, šoštarska, opipani rej, kovo vrtat in ceperle.

Zadnjo odrsko postavitvev, Podjunski plesi, pa sestavljajo špegutanc, malender, jagermarš in redova.

Ob bližnji šestdeseti obletnici želi skupina predstaviti nov program in sicer odrsko postavitvev nekdanje zlate poroke, za kar ima zbranega že nekaj gradiva.

FOLKLORNA SKUPINA KULTURNEGA DRUŠTVA GOZDAR

Občina Črna je znana po številnih gozdovih, precej njenege prebivalstva je še danes kmečkega in delavskega stanu. Prav gozdarji in kmetje iz Črne so začutili potrebo po druženju, plesu, petju, igranju in kulturnem ustvarjanju. Zato so leta 1980 ustanovili Kulturno društvo Gozdar, ki je začelo delovati pod okriljem OO sindikata TOZD Gozdarstvo v Črni. Najprej je bil ustanovljen moški pevski zbor, kmalu za njim dramsko recitacijska skupina in harmonikarska skupina, leto kasneje pa še folklorna skupina. Prvi predsednik društva je bil Anton Kajzer.



DELO FOLKLORNE SKUPINE DO LETA 1993

Sredi januarja leta 1981 se je prvič sestala folklorna skupina in sicer na pobudo Antona Kajzerja. S skupino je začela delati Metka Jug, v veliko pomoč ji je bila gospa Hedvika Jamšek z Raven na Koroškem, ki je do leta 1983 redno sodelovala s skupino. Na harmoniko je igral Zvonko Ortan. Vaje so imeli v telovadnici Zavoda za delo in usposabljanje mladine (danes Center za usposabljanje, delo in varstvo) v Črni. Marljivi plesalci in plesalke so se hitro naučili odrske postavitve, ki so jo poimenovali Prvi rej in se z njo predstavili na sindikalnem občnem zboru v Črni. Vse pa le ni šlo tako gladko. Manjkali so namreč kostumi. Lahko se je naučiti plesati, če pa se na nastopu pokažeš še v ustreznih kostumih, dobi vse skupaj večjo veljavo. Ker skupina lastnih kostumov v začetku ni imela, si jih je izposojala pri kulturnem društvu Prežihovega Voranca v Ravnah na Koroškem in v Železni Kapli.



Prvi nastop leta 1981 v izposojenih kostumih iz Železne Kaple (iz društvenega arhiva).

Obenem je že potekala raziskava oblačilne kulture Črnjanov, ki jo je vodila dr. Marija Makarovič. Ona je nadzorovala tudi izdelavo kostumov in tako je skupina že leta 1982 lahko prikazala, kako so se oblačili ljudje ob praznikih.

Ugled plesalcev in plesalk je vedno bolj rasel. V Črni in zunaj nje so se dostojno predstavljali in radi zaplesali vsem, ki so jih povabili na prireditve. Med odmevnejše nastope v tem času štejejo nastopi v Železni Kapli v Avstriji in na Kmečki ohceti v Ljubljani.

Leta 1984 se je skupina prenovila. Prišlo je veliko novih plesalcev. Širili so svoj program, učili so se novih plesov, kakovostno so rasli in v letih 1984 in 1985 dosegli vrhunec. Radi se spominjajo nastopov na folklornih revijah, v Železni Kapli v Avstriji, gostovali so v Čačku v Srbiji, bili na ohceti v Dravogradu in Ljubljani, nastopili na proslavi ob 40. obletnici zadnjih bojev na Poljani, pa gostovanja v Probištiju v Makedoniji in še veliko manjših nastopov v bližnji in daljni okolici. V letu 1985 so jih našteali kar 23.

Po napornih turnejah so si privoščili nekoliko daljši odmor. Fantje so odhajali k vojakom, ponovno se je zamenjala generacija plesalcev, vodja pa je postal Slavko Rosc.

Leti 1986 in 1987 sta bili povprečni. Pojavljali so se problemi z učiteljem plesa, z vodstvom društva in z glasbeno spremljavo. Naslednje leto so za nekaj časa sploh prekinili z delom.

Ponovno so se začeli dobivati leta 1989. Zamenjalo se je precejšnje število plesalcev in plesalk. Imeli so sicer nekaj vaj in nastopov vse do leta 1993, ko je skupina prenehala delovati.

Predsedniki folklorne skupine so v teh letih bili: Anton Kajzer, Hubert Stopar, Jože Zapečnik in Rudi Piko.



FOLKLORNA SKUPINA PO LETU 1997

V januarju leta 1997 je Rudi Piko zbral okoli sebe nekaj starih, plesa željnih članov folklorne skupine, ki bi hoteli ponovno plesati. Zadolžili so dotedanjega predsednika društva Gorazda Mlinška, naj poskuša najti vodjo folklorne skupine. Naprosili so mene, ki sem 12. februarja leta 1997 vodstvo tudi sprejel.

Ni bilo lahko. V začetku je bilo zelo malo plesalcev, ni bilo godca, prostor za vaje je bil enkrat v kulturnem domu, drugič v galeriji kulturnega doma ali v sejni sobi gasilskega doma. Na vaje so prihajali trije pari ali še to ne. Kljub temu smo vztrajali in iskali nove plesalce tudi zunaj



Na srečanju državnikov pri Najevski lipi (iz društvenega arhiva).

Črne. Počasi so se vključevali v skupino plesalci iz domala cele Mežiške doline. Prihajali so tudi iz vasi, nekaj deset kilometrov oddaljenih od Črne. Od leta 2000 do leta 2003 je skupina štela 36 članov.

Gasilski dom, v katerem so vadili, je postajal premajhen za tako številčno skupino, kulturni dom pa je bil zanjo prevečkrat zaprt ali zaseden. Dobili so priložnost v kulturnem domu v Žerjavu, kjer so jo krajani lepo sprejeli in v katerem skupina deluje še danes. Moje delo nadaljujeta Mojca Kovač Piko in Mateja Obojnik, ki sta opravili začetni seminar za vodje folklornih skupin in ga uspešno zaključili z izpitom. Za petje v skupini skrbi Mojca Kovač Piko, ki člane spodbuja k dobremu petju, po katerem so

Slovenci, in še posebej Korošci, znani doma in drugod. Stalni godci pri skupini so Zoran Polenik in Vili Obretan s harmoniko, Jakob Pisar z baritonom, večkrat pa na pomoč priskočijo še Ferdo Piko s klarinetom, Barbara Gašper s klarinetom in Slavko Vrabič s harmoniko. Na kakovost skupine pomembno vplivajo intenzivne vaje, ki potekajo od leta 2002 naprej in sicer vsako leto v zimskem času na Andrejevem domu na Slemenu. Tam skupina ustvarja nov program in utrjuje obstoječega.

PROGRAM

Prikazovanje posameznih plesov je sčasoma postalo nezanimivo, zato se je skupina odločila, da v program vključi tudi prvine šeg in navad. Leta 2003 je bila s tem namenom narejena manjša raziskava, na podlagi katere je Mirko Ramovš za skupino pripravil novo odrsko postavitev plesov imenovano Jajčarija. Jajčarija je vezana na koroško šego, ko na predvečer sv. Florjana, to je 3. maja, fantje koledujejo od hiše do hiše, pri tem zapojejo pesem, gospodinja pa jim pripravijo razne dobrote, med katerimi so tudi jajca. Naslednji teden fantje pripravijo Jajčarijo, oz. Cvrčo, na kateri iz darov napravijo pojedino, nato pa še zaplešejo. V odrsko postavitev so vključeni štajeriši, cvajšrit, pojštertanc, šprancirbolcer, rašpla in kovtri.

Danes ima skupina v programu še Venček koroških s hotuljsko polko (pastirica, valček, rakova polka, štajeriš in hotuljska polka), Venček prazničnih (ceperle, zibensrit, majpajeriš, lizipolka, veverca in žljajdra) in Steljerajo. Le-ta predstavlja zabavo po napornem delu spravljanja stelje, kjer se poveselejo in se ob visokem in nizkem valčku, maldendru, cvajšritu, mazurki ter šoštarski zavrtijo. V odrsko postavitev so vključene še razne igre skupaj z opipanim in lisičjim rejem.



Gasilska slika ob 20-letnici folklorne skupine (iz društvenega arhiva).

Ob 25-letnici delovanja skupina pripravlja nov program, in sicer Koroško ovset.

Poleg predstavitev svojega programa na Koroškem, po Sloveniji in tudi v sosednjih državah, se lahko društvo pohvali s pripravo tradicionalne prireditve Na gaudi se dobimo. Sprva so nastopale samo domače skupine, od leta 2004 pa je prireditev postala mednarodna. Poleg petih domačih skupin na prireditvi sodelujejo tudi tuje.

FOLKLORNA SKUPINA LUKA KRAMOLC IZ ŠENTANELA

Šentanel je majhna hribovska vas, ki leži na 700m nadmorske višine. Vas je znana po prijaznih ljudeh, sončni legi in lepih razgledih na Uršljo goro, Peco, Raduho in Podjuno. Skoraj do danes so se med ljudmi ohranile šege in navade ter pesmi, ki so drugje že utonile v pozabo. Živa je bila steljeraja, ličkanje, koline, ohceti, miklavževanje, lepe nedelje ..., vse to pa ohranjajo pevski zbor Šentanelski pavri, Folklorna skupina Luka Kramolc in dramska skupina.

Jeseni leta 1977 je bila ustanovljena folklorna skupina na Šentanelu. Mladi srednješolci so se začeli dobivati pod vodstvom Janija Sušnika. Pridobljene izkušnje folklorne skupine Koleda iz Velenja je vodja skupine prenašal na plesalce v Šentanelu. Dobivali so se v obeh vaških gostilnah ali v prostorih osnovne šole. Učili so se plesov iz Koroške, Bele krajine in Gorenjske.

Kostume za nastope so si sposojali pri drugih folklornih skupinah, za glasbeno spremljavo pa sta skrbela godca na diatonično harmoniko in klarinet.



Predstavitve novih kostumov in steljeraje leta 1982 (iz društvenega arhiva).

Po kratki prekinitvi delovanja sta skupino ponovno zbrala Drago Mavrič in Peter Mihelač, ki sta bila člana folklorne skupine Prežihov Voranc z Raven na Koroškem. S steljerajo in novimi kostumi, ki so ponazarjali oblačenje ob delavnikih, so se predstavili Šentanelcem v marcu 1982.

Z nekaj prekinitvami skupina obstaja do danes. Izvaja le koroške plesne in sicer v različnih odrskih postavitvah.

V godčevskem sestavu danes poleg klarineta in diatonične harmonike igra še baritonist.

PROGRAM FS LUKA KRAMOLC OBSEGA:

1. Šprancirbolcer s hotuljsko polko, ki je priredba koroških plesov novejšega izvora in jo je pripravila Hedvika Jamšek. Godci hotuljsko polko še vedno igrajo na veselica.

2. Trampplan z venčkom Koroških, ki vključuje trampplan, veverco, pastirico, valčkov korak, rakovo polko, štajeriš in osemco.
3. Steljerajo, ki ponazarja plesno zabavo ob spravljanju stelje za živino. Vključuje tekmovanje za "pušeljce", temu sledi solo ples "pušeljcev", visoki bolcar, malender, cvajšrit, mazurka in šuštar polka. Nato fantje zavrte "kovo" in tekmujejo v spretnostnih igrah, nakar sta na vrsti še dve plesni igri z nadštevilnim plesalcem - opipani rej in lisičji rej.



Utrinek s premiere steljeraje na Šentanelu
(iz društvenega arhiva).



Plesalci ob 20-letnici.